

Hónapló

Dalos György

Szellemi kaland, színházi botrány

Erfurt, Berlin, 2018. december

Több mint ötven évvel ezelőtt, egy szerda reggel, Emil Gallo víz- és gázszerelő, a Pozsonyi Közművek alkalmazottja Sokolska utcai lakásából elindult a munkahelyére. Ahogy a belváros felé közeledett, egyre több tankot látott, és mire elért a Šafárik térre, az egyetem épületével szemben szinte körülvették a páncélozott járművek. Gallo megállt az egyik tankkal szemben, kigombolta rövid ujjú ingét, és néhány percig úgy pózolt a harci jármű előtt, mint a hős partizán a szovjet háborús filmekben. A járdán álló pozsonyiak némelyike szerint még kiáltozott is: „Ide lőjtek!” A harcokszó nem reagált, és Gallo néhány perc múlva továbbindult. Hazatérvén családja előtt egy szóval sem említette a kora reggeli epizódot.

64

Ugyanazon a reggelen a Šafárik tér közelében tartózkodott Ladislav Bielik fotóriporter, a *Smenának*, a szlovák KISZ napilapjának a tudósítója, aki újságírói feladatát teljesítve mindent lencsevégre kapott, amit érdekesnek talált. Több száz felvételének egyikén megörökítette Emil Gallo gesztusát is, amely másnap a *Smena* címlapjára került *A szlovák ifjúság Dubček mellett áll* felírással. A cenzúra ekkor még nem működött. Egy Pozsonyban tanuló nyugatnémet diák átvitte az újságot Münchenbe, és felajánlotta a *DPA* hírügynökségnek.

Ugyanazon hét vasárnapján Gallo a *The New York Times* hasábjaira került, és a *Tank man* világhírűvé vált, noha senki se tudta, maga a fotós sem, kit ábrázol az ikonikus kép, ki lehetett az erőszakmentes ellenállás Ismeretlen Katonája. Azután elkezdődött a „normalizace”, azaz helyreállt a diktatúra, és Bielik jobbnak látta negatívjait a háza pincéjében elrejtetni – ott is maradtak 1989 decemberéig, a „bársonyos forradalom” győzelméig.

A fotográfus és modellje sorsa gyászosan alakult. Az 1924-ben született Gallo felesége 1963-ban öngyilkos lett, s az özvegyen maradt apa egyedül nevelte öt gyermeküket, mígnem 1971-ben súlyos depresszió után maga is önkézzel vetett véget életének. A nála tizenöt évvel fiatalabb Bieliknek az augusztust követő tisztogatások során távoznia kellett a *Smenától* a *Start* című szlovák sporttilaphoz, ám ott is csak külsősként dolgozhatott. E viszonylag szerencsésnek mondható sorsfordulat azonban véletlen katasztrófába torkollott. Az 1984-es pilisi autóversenyen egy magyar versenyző gépkocsija technikai hiba miatt behajtott a tömegbe, és a négy halálos áldozat között volt Bielik is. Posztumusz mindkettejüket elérte a dicsőség: Bielikről nevezték el szülővárosa, Lőcse képzőművészeti szakiskoláját, állami kitüntetést kapott, Gallo pedig 1,80 eurós postabélyegen, az 50. évfordulóra nyomtatott 0 címletű ajándékbankjegyen és T-shirtökön szerepel.

Hogy jutottam én ehhez a szellemi kalandhoz, amely a naponta rám zúduló aktualitásokat egyszeriben kikapcsolta? A Politikai Képzés Tübingi Tartományi Központja (Erfurt), amelynek már korábban is dolgoztam, felkért, hogy írjak egy broszúrát a *Történelem a kép mögött* sorozatba. Végigböngészttem a szlovák, német és magyar forrásokat – cseh alig van, hiszen az 1993-as válóper a történelmi „vagyonközösséget” is feloldotta –, ebből rekonstruáltam a többretű sorstragédiát. Megvallom: hiányosan. Mert történészként értem, hogy mi célt szolgált a „prágai tavasz”, és miért kellett tankokkal leverni, de ennek a két embernek a végzetét talán csak Szophoklész oldja fel Oedipus summázatában: „Senki hát halandó embert, ki e Földön várja még / végső napját, ne nevezzen boldognak, míg élete / kikötőjét el nem érte bánat nélkül, biztosan.”

*

Erfurt egyike azoknak a német városoknak, amelyeket viszonylag épen hagytak a háborús bombázások. Legalábbis abban az illúzióban lehet végigsétálni a Gera folyót övező központon, hogy ugyanazt látjuk, mint dédapáink, kivéve persze a Wende utáni üzleti negyedet, bár ebben is inkább a kis boltok dominálnak. Megmaradt továbbá a 19. század derekán épült vörös téglás államfőház, amelyet azután a legkülönbözőbb rendszerek hasznosítottak részint büntetés-végrehajtási, részint titkosrendőrségi célokra. Legtovább a Stasi uralta a Dóm tér tőszomszédságában, az Andreasstrassén terpeszkedő tömböt, amely egyszerre volt vizsgálati fogház és kihallgatásokra használt irodaépület – a járókelők mindenestre az utca másik felét részesítették előnyben. 1989. december 4-én polgárjogi aktivisták ostromolták meg az objektumot, főleg azért, hogy meggátolják a titkos iratok teljes megsemmisítését. Ezt a forradalmi, bár erőszakmentes aktust ünnepelték most a 29. évforduló alkalmából a ház előtt, odabent pedig kelet-európai kortanúk beszéltek 1968-as élményeikről. Erre az alkalomra hívtak meg a tübingi fővárosba. Két napot töltöttem ott, felkeresve a többi között a broszúrámat kiadó intézményt is, ahol fotókat válogattunk a készülő kiadványhoz. A fennmaradó időt A.-val együtt a városnézésnek és az ellenállhatatlan bevásárlásnak szenteltük.

Maga az esemény az emlékhely előadótermében zajlott, negyven-ötvenen ültek a nézőtéren, ami az általam látogatott keletnémet rendezvényekhez képest meglepően jó arány volt. Az előadók között én voltam a korelnök, egykori NDK-s ellenzéki barátaim hozzám képest serdülőként vagy gyerekként élték meg az 1968. augusztusi napokat. A közönség zömmel negyven év fölöttiekből állt, érdeklődve hallgattak bennünket. Nekem mégis az a furcsa érzésem támadt, mintha holdbéli utazásról visszatérve tartanánk élménybeszámolót, s a vászonra kivetített fekete-fehér képek csak erősítették ezt a benyomásomat. Mert bár el tudtam volna magyarázni a prágai tavasz és a kelet-európai rendszerváltás közötti ok-okozati összefüggést, bajosan tudom érzékeltetni, hogy mi köze 1968-nak 1989-hez, s még inkább ez utóbbinak a mához, valamint akkori önmagamnak a mostanihoz. Ebbéli zavaromat még leginkább a beszámoló közé ékelt zenei betétek oldották, az eisenachi String Blow Trio zenekar játszott.

Vigyáznom kell, nehogy vigyázó szememet Párizsra vetve közvetlen párhuzamot keressek a mostani fejlemények és 1968 tavasza között. Igaz, a kiindulópont azonos: több rétegre kiterjedő szociális elégedetlenség. Csak a viszonyok és a szereplők mások. Az akkor utcára vonuló diákok és az őket általános sztrájkjal támogató munkások mintha törvény adta szabadságukból akartak volna a szükségesnél talán nagyobbat kortyolni. Égtek ott is autók, emelkedtek barikádok, brutális jelenetek játszódtak le mindkét oldalon. Ám a lázadók inkább vidámak voltak, mint kétségbeesettek, jobb világot akartak, mégpedig tüstént. És vállalták terveik nyilvánvaló képtelenségét: „Légy realista – követeld a lehetetlent!” – festették az Odéon falára. Abszurdum? Meglehet. Néhány száz kilométerrel keletebbre, Prágában pár hónapig nagyjából ugyanez volt a kormányprogram.

Ez a mostani lázadás már-már kelet-európai vonásokat mutat: 70 százalék szociálisan elégedetlen, 20 százalék kilépne a NATO-ból, 10 százalék az EU-ból, 5 százalék helyesli az erőszakot, 0,1 százalék szervezi. S mindezt miért? A köztársasági elnök meghirdeti a nyilván régóta esedékes reformot, karácsony előtt bejelent egy januári áremelést (mint Gomulka 1970-ben), majd apránként visszavonja, miniszterelnökét dezavualja, utána nagy engedményt tesz, ami gyengeségre vall, és ezzel szítja a szembenállást. Közben maga Macron is tudja, és őszintén mondja is, hogy most már róla van szó, a tiltakozók egyre inkább az ő fejét követelik. És közben a lángoló autókat, a szétvert kirakatokat, az egész könnygázfelhőben úszó várost nyílt és titkos kibicek vesznek körül, akik Nagy-Britannia és Németország után most Franciaországban vélik megtalálni a kontinens gyöngye láncszemét.

Gondolom, ebben a hatalmas zűrzavarban a párizsi újságolvasónak vagy internetes bűvárnak alig tűnik fel egy ottani kis magyar botrány – utóvégre a Gruevszki-ügy, a CEU száműzése vagy Orbán Viktor távolmaradása az első világháború végét ünneplő csúcstalálkozótól és más honi ingyencségek is napok alatt lekerültek a napirendről. Ráadásul a legújabb affér még itthon is csak egy szűk kör kedélyét borzolja fel. Az történt, hogy a párizsi magyar kultúrintézet levette a műsorról Spiró György nevezetes tragédiája, a *Csirkefej* francia nyelvű előadását. Az ok vagy inkább magyarázat, hogy a rendező, Gerzsényi Bea több ismerősének küldött meghívójához magánmaileket küldött, amelyekben erőteljesen bírálta a hazai közállapotokat. Egy ilyen mail eljutott az intézet vezetőjéhez, aki válaszként letiltotta a darabot. Tette ezt a magyar külügyminisztériummal, fenntartójával egyetértésben.

Igazi színházi botrány ez – az *Ikszekbe* illő.

Őszintén szólva semmi kedvem ízekre szedni a történetek abszurditását. Némi jóindulattal azt is mondhatnám, hogy az igazgató egyszerűen ki akart maradni a kultúrharcnak nevezett hisztériából, amely hovatovább eléri a külföldi magyar intézeteket – csak hogy most éppen belekerült. Ami mindenkép-

pen szembeötlő, az az, hogy a rendező állítólagos vétkéért a szerző, a társulat és a közönség is bűnhődik. Botránysos továbbá az intézet honlapján látható bejelentés is, amelyen egy halvány Spiró-arckép mellett jobbra élénkpiros betűkkel írva áll, hogy „Annulé”, a magyar változatban „Elmarad”. Engem ez egy bizonyos plakátra emlékeztet, a Soroséra, amellyel nemrég oly sok helyen találkoztunk.

Csak nehogy Spiró nevéssen a végén!

Lángh Júlia

Túlélés a tengeren

Az álhírek, hamis hírek, hazugságok, félretájékoztatások, információnak álcázott rágalmak mindent elárasztanak, miért kímélnék meg a Földközi-tengeren életeket mentő civil szervezeteket? Nem kímélik. Mintha a nemzetmentő Orbán Viktor ártó szelleme lebegne a vizek fölött, hogy lesújtson egyszerre két kedvenc témájára, a migránsokra és a civil szervezetekre.

Az Aquarius mentőhajó, amelyet az Orvosok határok nélkül és az SOS Méditerranée nemzetközi civil szervezet működtetett, kénytelen volt felfüggeszteni tevékenységét, miután hajózási engedélyét előbb Gibraltár, majd Panama megvonta, és egyetlen ország sem volt hajlandó bejegyezni. Az Aquarius működtetői Svájcot is megkeresték, ahol egyébként az Orvosok határok nélkül (továbbiakban MSF, Médecins Sans Frontières) székhelye van, de azt a választ kapták, hogy az európai államoknak kellene összehangoltan és hosszú távon megszervezniük a földközi-tengeri mentést.

Az európai államok viszont, fittyet hányva a szép európai eszmékre, emberiségre, szolidaritásra, humanizmusra, a kisujjukat sem mozdítják. Persze, az államoknak nincs is kisujjuk.

Az Aquarius egyetlen bűne, hogy a líbiai partok közelében járőrözve emberéleteket mentett. 2015 óta több tízezret. Ez volt az utolsó civil mentőhajó, amely a gumicsónakokban, rozoga lélekvesztő bárkákon Afrikából az oly reménytelenül vágyott Európába életük árán igyekvő embereket kimentette a vízből, és kitette a délolasz partokra.

A tengerhajózási szabályzat ugyan kimondja, hogy minden hajó köteles segítséget nyújtani a hullámokban hanykolódó emberfiának, de úgy látszik, ezt ma már nem szokás tiszteletben tartani. Pedig tudom, hogy tényleg ez a szabály, sőt, talán törvény, pontosan emlékszem kamaszkorom romantikus olvasmányaira, ködös londoni dokkok között csavargó fiúkkal azonosulva szöktem föl a nagy tengerjárókra, és hamar megtanultam a tengeri szabályokat. De persze hol van ez már.

Tavaly még öt civil szervezet működtetett mentőhajót a Földközi-tengeren (Európa és Afrika közös, legnagyobb temetőjében), az idén már csak az

Aquarius maradt, és december eleje óta ennek is vége. Az olasz hatóságoknak kellett egy nyomós érv az embermentők ellen, ezért azt állították róluk, hogy illegális hulladékot hagytak szicíliai, nápolyi és még közel egy tucat olasz kikötőben: normál szemétnak álcáztak veszélyes hulladékot, a migránsok használt ruháit, ételmaradékokat, az orvosi és egészségügyi ellátásból fennmaradó szemetet. Ezt a humanitárius szervezet erőlesen tagadja, emlékeztetve rá, hogy működésük kezdete óta mindenben a szabályokat követték, és az ellenőrző hatóságok soha nem találtak semmiféle közegészségügyi kockázatot a tevékenységükben. Hiába. Tudjuk, hogy a cáfolatoknak mindig sokkal kisebb a hangjuk és a visszhangjuk, mint az ádázul világgá kiáltott nemtelen hazugságoknak.

Már nyár elején világos volt, hogy baj lesz, amikor az olasz belügyminiszter, Matteo Salvini nem engedte kikötni az Aquariust 629 menedékkérővel a fedélzetén. „Az illegális bevándorlók gyöngyélete véget ért”, nyilatkozta az újdonsült miniszter (mikor és hol volt valaha is gyöngyületük az illegális bevándorlóknak?), és célzásokat tett arra, hogy az őket segítő civil szervezetek voltaképpen ugyanazt teszik, amit az embercsempészek, nem is fogja megengedni, hogy az olasz partoknál kikössenek.

Orbán Viktor erre megkönnyebbülten sóhajtott, és az mondta: Végre!

A napokon át a tengeren veszteglő hajót (fedélzetén a menekültek között gyerekek és terhes asszonyok) végül a spanyolok fogadták Valencia kikötőjében. Azután a hajó Marseille-ben horgonyozva várta, hogy hajózási engedélyt kapjon, de nem kapott sehonnan.

68

Rendkívül nehezen hozták meg a döntést, hogy lemondanak az Aquariusról – nyilatkozta az SOS Méditerranée igazgatója, Frédéric Penard, aki rögtön tárgyalásba kezdett több hajótulajdonossal és hajózási társasággal, hogy a közeljövőben egy új hajóval térhessenek vissza a tengerre. A francia közszolgálati rádióban hallottam egy interjút vele, azt mondta, az Aquarius már annyi zaklatásnak, rágalomnak, ellenséges indulatnak volt kitéve, hogy úgy gondolták, egy új engedély alatt futó új hajóval talán könnyebb lesz folytatni a munkát. A helyzet sürgős, tudomása szerint amióta az Aquariust nem engedték működni, már 2100 ember veszett oda a hullámokban. Jelenleg nincs mentőhajó a körzetben, de a kétségbeesett menekültek továbbra is beszállnak bármilyen rozoga bárkába a líbiai partoknál, mert a remény és a vágy mindig erősebb, mint a józan ész.

Nelke Mander, az MSF egyik vezető orvosa így vélekedett: „Európa nem csupán lemondott arról, hogy megoldást keressen és segítséget nyújtson, de tudatosan szabotálta más szereplők próbálkozásait, hogy életeket mentsenek. Az Aquarius tevékenységének befejezése még több halottat jelent a tengeren, olyan haláleseteket, amelyek elkerülhetők lettek volna, és amelyekről nem marad senki, aki tanúskodjon.”

A panamai tengerészeti hatóságok jelezték az Aquariust üzemeltető két civil szervezetnek, hogy nem önszántukból vonták vissza a mentőhajó engedélyét: az olasz kormány gyakorolt rájuk gazdasági és politikai nyomást. Hivatalos közleményük szerint az olasz kormány azonnali intézkedést sürgetett, „hogy az Aquariust töröljük a regiszterünkől, mert fenntartása súlyos politikai ne-

hézségeket okozna a panamai kormánynak valamint az európai kikötőkben dolgozó panamai flottának”. Vagyis szabályosan megszarolták, miközben a mentőhajó minden érvényes tengerészeti normának és technikai követelménynek kinos pontossággal megfelelt, tehát nem lett volna ok az engedély visszavonására.

Többféle számadatot láttam a menekülés közben a tengerbe fulladt embe-
rekről, az MSF szerint több mint 17 ezren kerültek a hullámsírba 2014 óta. Pontos adatok úgysem ismerhetők meg, sem a segélyszervezetek, sem a Menekültügyi Hivatal vagy más hatóság képviselői nem lebegnek a vizek fölött, hogy számolják, pontosan hányan fulladnak meg.

Az MSF francia honlapján más aktuális témák mellett túlélők elbeszéléseit olvashatjuk.

„A gumibárkánk 13 óra körül kezdett leereszteni. Száznyolcvanötön voltunk, abból húsz gyerek. A mobiltelefon jelezte, hogy nem vagyunk messze a máltai partoktól. Hívtuk az olasz parti őröket, megadtuk, hol vagyunk, és segítséget kértünk, mert az emberek már kezdtek beesni a vízbe. Azt mondták, majd küldenek valakit. De a hajó kezdett süllyedni. Nem tudtunk úszni, és csak keveseknek volt mentőmellényük. Voltak, akik bele tudtak kapaszkodni a hajó egyes részeibe, amelyek lebegtek a vízen. Segítség érkezett a levegőből [európai], ledobtak nekünk kis mentőcsónakokat. De addigra már mindenki a vízben volt, mert a hajónk felfordult és elsüllyedt. Néhány óra múlva más mentők jöttek, megint csak a levegőben, és ledobtak néhány tutajt. Akik a hajónkon utaztak, azokból csak ötvenöt túlélő maradt. Sokan meghaltak, egész családok és gyerekek is. Megmenekülhettek volna, ha hamarabb érkezik a segítség. Gyerekek haltak meg, volt köztük egy 17 hónapos ikerpár, a szüleikkel együtt pusztultak el. Aztán megérkeztek a líbiai parti őrök, kimentettek és idehoztak minket.”

Az MSF beszámolója szerint a túlélőket egyenesen a líbiai hatóságok ellenőrzése alatt álló fogházba vitték, ez a szokásos eljárás azokkal szemben, akiket a Földközi-tengeren elkapnak.

A líbiai parti őrséget az Európai Unió támogatja.

Az őrizetbe vett menekülteket az MSF orvosai megvizsgálták, voltak köztük várandós nők, gyerekek, csecsemők is, és súlyos kémiai égési sebektől szenvedők, akiket az elromlott motorból kifolyó üzemanyag sebesített meg.

A honlap idézi az MSF egyik ápolónőjét, Jai Defranciscis-t, aki Misratában, Líbia északnyugati részén dolgozik. „Orvosi csapatunk hosszú órákon át dolgozott, 18 sürgős esetet láttak el, köztük kilenc nagyon súlyosat, akiken a vegyi égésnyomok a test 75 százalékát ellepték. Megszerveztük a kórházba szállítását egy különlegesen súlyos esetnek, gyors és intenzív kórházi ellátás híján nem látszott sok esélye a túlélésre.”

Egy anya kilenc hónapos és tízéves gyerekével: „Azért menekülünk innen, mert nem érezzük magunkat biztonságban Líbiában. Félünk az embercsempészeketől. Mindenki nagyon fél itt, számunkra nincs itt szabadság. A gyerekem a börtönben született.”

Egy túlélő: „Miért hoztak minket ide? Ezt kérdezem Európától. Az olaszok miért nem küldtek segítséget? Nem emberséges ennyi sok időn át hagyni min-

ket a vízben. Láttam magam mellett embereket meghalni. Sok gyerek volt velünk a bárkában. Majdnem mind meghaltak. Még akkor is, ha Európa nem akar nekünk menedéket adni, azt mégsem kellene, hogy hagyjon minket meghalni a tenger vizében.”

Egy másik túlélő: „Ott voltunk a hullák között a vízben. Európának tudnia kellene, hogy mit álltunk ki. Nem maradhatunk Líbiában, nagyon veszélyes. Nekem a bal lábamon egy lőtt seb van. A barátaim segítettek összegyűjteni a pénzt, hogy Európába menjek a lábamat gyógyíttatni. Tízezer líbiai dinár, nincs annyi pénzem. Ez az én történetem, másnak más, mindenkinek megvan a maga története. Nem vagyunk bűnözők, nem vagyunk tolvajok. Küzdünk a túlélésért. Nagyon szomorú vagyok, és csalódott. Fáj ez nekem. Sok barátot elvesztettem ezen az úton. Nem tudom már, merre van a bal meg a jobb, nincsenek támpontjaim. Nem tudom, holnap hová menjek. Szükségünk van segítségre, de ehelyett bezárnak minket, mint a rabokat. Nem értem, miért küldenek továbbra is vissza minket Líbiába. Nem akarunk itt maradni. Nem kérem az olasz kormánytól, hogy mindnyájunkat fogadjon be az országába, de ne küldjenek vissza Líbiába.”

Bő tucatnyi afrikai országból Líbiában gyülekeznek továbbutazás céljából a menekültek, miközben Líbia saját lakosságának körülbelül az egyharmada már elmenekült a harcok elől a szomszédos Tunéziába. Líbiában ugyanis évek óta dúl a másodiknak nevezett polgárháború. Az első, rövidebb ideig tartó, 2011-ben volt, akkor, amikor Kadhafit megdöntötték. 2014-ben kezdődtek újra a harcok a hatalmi csoportok között az olajkitermelés ellenőrzéséért.

A polgárháború áldozatainak száma töredéke a tengerbe fulladt menekültek tömegének.

70

Hargitai Miklós

Halló, itt Petőfi!

*Némafilmet vetít az álom
Lehunyt szemekkel naponta látom
Fejünk fölött a sebzett ég
Ibolyán túli fényben ég
Kilyukadt léggömb minden szó
Ha bűvész lennék és varázsló
Másról szólna a történet
Lábtörlőnek a törpéket
Nem nézhetné az óriás
Nem lenne többé glóriás
Ámokfutó a porondon
A tű hegye a fekete korongon
Nem kopna el, és tíz köröm
Vésné a falra: elmarad a vízőzön*

A győri Auróra zenekar 1997-ből származó klasszikusával kezdem ezt a naplóbejegyzést, de kezdhetném bármi mással is – az idézet csupán azt ilusztrálja, mennyire nem ismerjük a kortárs lírát. Lehetne persze vitatni, hogy líra-e a könnyűzenei dalszöveg; lehetne, de nem érdemes, mert úgysem mi döntjük el, hanem a közönség. Amíg a verseskötetek pár százas vagy legfeljebb néhány ezres példányszámban fogynak, ezeket a szövegeket pedig százazrekek/milliók fűjják (és használják mindarra, amire amúgy a verseket is: érzelmek kifejezésére és azonosítására, szerelmes levél és búcsúüzenet helyett, örömben és bánatban, életben-halálban), addig nem nagyon van miről vitatkozni. Mutatok egy kevésbé ismert példát – mindegy, hogy melyik együttestől: abban a körben, ahol a lapunk forog, valószínűleg úgysem hallgatja senki.

*Szomjazunk, fogytán van a vizünk
És az istenünk (vagy akit annak hiszünk)
Véneket küld a nyomorba
És már nekünk sincs, de még mindig viszünk
És az istenünk (vagy akit annak hiszünk)
Ifjakat küld a pokorra
Mert bánatát csak mások bánata csillapítja.
(...)*

*Megdőlt tanok homokján megtört
Meddő anyák zokogják, hogy már
Nekünk sincs, de még mindig viszünk
És az istenünk (vagy akit annak hiszünk)
Gépeket küld a nyomunkba
Hosszabb műszak – rövidebb láncok
Rövidebb évek – korai ráncok
Félig a sírban fiatal srácok
Sűrű az éjjel, így csak nappal
Álmodnak kihulló fogakkal
Hulló fogak
Égő otthonok
Napnyugaton már azt beszélük
Hogy nem érzük meg a holnapot*

Ha elfogadjuk, hogy ez kultúra, akkor arról a felelősségről is mondanunk kell valamit, amely a kultúraközvetítés közpénzen megfizetett közvetítőinek a vállát nyomja. Ritkán töprengek ilyesmin, de a minap egy rabszolgatörvényes kép alá kiírtam a fenti verssorokat a Facebookon, és többen is biztattak a kommentekben, hogy ha a saját művem, akkor cikkek helyett írjak inkább verseket, ha pedig másé, akkor nevezem meg az ismeretlen költőt. Én amúgy szeretem az „igazi” költészetet, különösen a Babits–Radtóti–Ady–József Attila–Tóth Árpád vonalat, de rég beláttam már, hogy a régi nagyok bizonyos dolgokról egyszerűen azért nem írhattak, mert túl korán születtek.

*Egyre többen vagytok
De egyre kevesebbek*

*Ez jut eszembe, ha kinyitom a hűtőt
És csak hideget lelek benne
Kettőnk közül
Én vagyok az a fajta
Aki a jég hátán is megél
Te meg seggre esel rajta
És ezt nem a düh mondatja velem
A velőmig hatoló ecetes harag
Ami árva könnyek alatt dagadt
És szivacsként szívta magába az eszem
(...)*

*Ballagtál már összerogyva
Mint ha mindegy lenne?
Míg te elfordultál
Nekem hinnem kellett benne
Rosszabb vagyok, más, mint mások
Tériszonnal is magasra mászok
Hosszabb, mint egy rossz álom
Csak az én sztorim fut rossz szálon
Feltennék mindent egy lapra
Én máról élek a tegnapi
Erőtlen kezeket bámulok
És szürkületkor csak elhalványulok*

72

Hogy kinek a feladata a realtime keletkező (és részben el is haló) kultúra szűrése és továbbadása, az megint egy másik elmélkedés tárgya lehetne, de ha egy országban a közmédia fönntart egy külön könnyűzenei rádiócsatornát, az aligha hajolhat el a feladat elől. Magyarországon a Petőfi rádióé volt a dicsőség (sajnos már csak múlt időben), hogy beleállt a pop/rockzenei kultúraközvetítésbe. 2007-ben kezdte – igen, még abban a másik elmúltnyolcévben, már az őszödi beszéd után, abban a furcsa korban, amikor gyakorlatilag megszűnt az időszámítás Magyarországon, és lassan süllyedve vártuk a megváltó Fidesz eljövetelét. Annál nemzetibbet és értékőrzőbbet (konzervatívabbat) én nehezen tudok elképzelni, mint amit akkoriban a Petőfi csinált: összegyűjtött (majdnem) minden progresszív zenei kezdeményezést az országban (azért csak majdnem, mert az explicit társadalomkritika már akkor sem fért bele; ez valami olyasfajta beteges hagyomány itt, szabadságszerető nemzetünk forradalmi hazájában, amivel érdemes lenne valamit kezdeni – legalább annyit, hogy megfejtjük az okát), feltörekvő zenekarokat hozott össze a közönséggel, és addig játszott a számaikat, amíg a szöveg meg a dallam is közkinccsé vált.

*Itt hagyom félve rátok
Felebarátok, félbarátok
Felváltva érzem magam
Büszkének és szánalmasnak
Büszkének, mert erős vagyok
És szánalmasnak, mert büszke vagyok erre*

*Megbántva érzem magam
Hasznosnak és ártalmasnak
Büszkének, mert erős vagyok
Én indulnék, csak tudnám, vajon merre
(...)*

*Késleltettem, nem mulattam
Mulattattam, de nem mulattam
Feledtettem, de nem feledtem
Pálcát tördelnél felettem?
Azt választottam keresztül
Amin épp most megyek keresztül
Mert ezen keresztül érzem, hogy élek
Reszketek. Miért?! Hisz nincs hideg
Megbocsátanék, de nincs kinek
Hát üsd a vasat, mondd, mire vársz
Ha egy csöpp eszed is van, kihasználsz*

A Petőfi nagy korszaka szokatlanul sokáig, közel egy évtizedig tartott, olyan vén fazonokat is újra notórius rádióhallgatóvá téve, mint amilyen én vagyok. Akár azt is mondhatnám, hogy kormányokon és rendszereken keresztül ívelt, ha nem az lenne az igazság, hogy végül győzött fölötte a politikai racionalitás. 2016 nyarán, néhány hónappal a *Népszabadság* bezárása előtt (a két esemény aligha független egymástól) az Orbán-kormány véget vetett a kultúrmissziónak: valaki ott legfelül másképp döntött. Idézem Horváth Gergely egykori felelős szerkesztőt: „Alapvető váltás volt a rádióban, ekkor váltottak le engem is a rádió éléről. De már azt megelőzően is hordoztunk egy régen húzódó problémát az adó szerepéről. Három lehetőségünk volt. Vagy visszahúzódnunk ahhoz a markáns, a progresszív zenéket felvállaló és bemutató profilhoz, ami az indulást jellemezte, vagy elfogadjuk azt a pengeélen táncolást a mainstream és a progresszív zenék között, ami felé egyébként akkoriban haladt a rádió, vagy hogy egy kifejezetten mainstream rádiót valósítunk meg. Ez elvileg egy szakmai kérdés volt. Végül az MTVA ez utóbbi változatot valósította meg.”

*Találd ki melyik
Nekem nem telik
Pallosra, csak gereblyére
Sajnos, avagy szerencsére
Úgyis mind bolondnak neveztek
Kimondom, hát itt van, nesztek
Bárhogy lesz, én úgyis vesztek
Viszik az életem, viszik a házam
Nem marad időm, hogy elmagyarázzam
Viszik az életem, viszik a házam
Ellöksz húszat, és jönnek százan
Jöjjenek csak! Kevesek lesznek
Mert ha én nem akarom
Az emlékeimet semmiért nem adom*

*Aszfaltfolyók, betondzsungel
A buszra vártam, és arra jártam
Emlékeztek? Ott deszkáztunk
Ha jött egy zivatar, szarrá áztunk
Világos lett, mire ágyba hulltam
Fiatal vagyok, de van már múltam.
S bár ez nem az, amit úgy kerestem
Az ostoba vigyort azt arcomra festem
Mivé lettem?!*

Hát, lehet így is mondani, de én inkább másképp fogalmaznék: egyáltalán nem szakmai kérdés volt. Egy évvel voltunk a „köztvé” átfazonírozása, az M1 hírsatornává alakítása után (hogy mennyire lett az új szlogennek megfelelően „akkor, amikor”, azt épp most, a rabszolgatörvény-tüntetések idején láthattuk: bár a világ legdrágább helyszíni közvetítő apparátusát vásárolták össze – használták is már, például a békemeneteknél meg a miniszterelnöki éwertékelőknél –, egyetlen másodpercet sem sikerült élőben adniuk a demonstrációkról; még azt a bejátszást is az ATV-től kellett átvenniük, amelyiken egy provokátor próbál valami keresztényellenes szöveggel új arculatot adni a kormány politikáját elítélő megmozdulásnak). És történt más is akkoriban: kijutottunk a labdarúgó Európa-bajnokságra, és a meccsek szüneteiben megjelentek az egyperces migránshíradók. Ennek a koncepciónak esett áldozatul a Petőfi is: a Habony-stábben úgy látták, hogy a „mainstream” (értsd: kommersz, silány, bármelyik Vajna-adón ugyanígy hallható, semmilyen közszolgálati funkcióba nem belegyömöszölhető) zenével több embert lehet elérni, ergo az idegengyűlöletre hergelő hírcsomag is többekhez jut el, ha a rádiót átfazonírozzák.

74

*Veritékem patakján egy nagy hajó mind elviszi
Tégy úgy, mint akit érdekel, és én úgy teszek, mint aki elhiszi
A jóléttel tömött polcokat járom
Tudom, gázos, de magamat látom
Egy sérült termék vonalkódján
A magam elbaszott módján
Selejtek közt félrehányva
Leértékelve is drága
Lángol a ház, veritékkel oltom
Anyám zokog, és nem vagyok otthon
Sehol sem vagyok otthon
(...)
Kézenfogva járták a síneket
Együtt léptek a termekbe,
Ahol sosem láttak még olyan ember,
Aki sose látta még a tengert
És a vajas kenyeret (ha csak úgy tehettem)
Vaj és kenyér nélkül ette
Vacsorára torokgombócot
Ki vidítja fel a bohócot*

*Ki temeti el a papot
Ki adja vissza, amit kapott
(...)*

Múlt századi kiadás

Megannyi eszelős hivatás

Mosolydublőr, számlaszonglőr

Emberfaragó, hátrány-kovács

Kényszer-önkéntes, álmohóhér

A rab kőműves rab marad

Aki felhúzta a nagy, fekete falat

Ami támasztja a mély, fekete tavat

Amit a hit hagyott, amikor itt hagyott

Oly mindegy, hogy itt vagy ott

Hiszen látod: ma már voltam itt

Ordítanék, ha volna mit

De a hallgatás köveit dobálom a tóba

Azoknak fáj a legjobban, akik nem beszélnek róla

Észre sem vettük talán, hogy mennyi mindent veszítettünk el – a jogainkból, a kultúránkból, az életünkéből – abban a 2016-os esztendőben. És a gyászt az sem enyhíti igazán, hogy a mából nézve inkább az látszik, mennyi mindenünk volt még akkor: csupa olyasmi, ami, ahogy most állnak a dolgok, már nem lesz a miénk soha többé. Petőfi pedig, ha elhallatszik hozzá az adás, alighanem forog a sírjában.

Nincs egyéb vesztendőm,

Csak a huszonegy kibaszott esztendőm

S amit apáink híven őrizének az emlékezetjükbe'

Azt sosem fogod behajítani egy emlékezetlyukba

Szavaid hallja az éber

Zengi az éter:

„Én mondom meg, senki más

Hogy az ujjaidból hanyat láss!”

És megkezdődik a hanyatlás

Egy percre se hagyd abba

Veréshez szokott fajta

Ha az élet áldás

Én az átok vagyok rajta